

HBO: UIT DE LENGTE OF DE BREEDTE Een beschouwing en wat zaken om mee te geven

De aanleiding

Het Researchcentrum Onderwijs-Arbeidsmarkt (ROA) tracht al sinds 1986 zo goed mogelijk inzicht te geven in de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en kijkt dan zo'n zes jaren vooruit. Dat is de periode die zich uitstrekt over twee jaren vooropleiding en vier jaren verblijf in het hoger onderwijs. De prognoses geven daarmee voeding aan de keuzeprocessen in het mbo, havo en vwo, onder aansturing van schooldecanen. Natuurlijk zijn het voorspellingen. Daarbij kan het best zijn dat in die zes jaar wel erg veel gebeurt, in ons landje dat sterk afhankelijk is van de wereldeconomie en de handelwijze van de 'wereldleiders'.

Ook kan het opvolgen van alle waarschuwingen door kiezende jongeren leiden tot verschuivingen in de vraag naar arbeidskrachten. En dan moeten we ook nog rekening houden met varkenscycli, dus dat prognoses en rationale keuzes een time-lag kennen. Maar daarover hoor je geen econoom meer praten, in deze dynamische en turbulente tijden, maatschappelijk en economisch gezien.

Nu kwam recentelijk het ROA met de Engelstalige uitgave van het tweejaarlijkse rapport met de prognoses. De media pikten daaruit het verhaal dat deze voor de hbo-opleidingen in de sector economie niet om over naar huis te schrijven zijn. Wie dat wel deed, was op 'scienceguide.nl' de voorzitter van de Vereniging Hogescholen (VH), met een beschouwing om aan te geven dat het allemaal best meevalt.

Bij deze verdediging van het hbo, een logische actie vanuit de VH gezien, zijn allerlei kanttekeningen te plaatsen. Natuurlijk blijft de algemene boodschap hangen, maar het lijkt ons niet handig om de ROA-signalen helemaal te negeren. Daarnaast denken we dat die signalen er ook zijn om na te gaan denken over andere vormen, aan te passen inrichtingen van opleidingen en structureringen van leerwegen die minder kwetsbaar zijn. Daarom een paar kanttekeningen bij de 'verdediging' van de kant van de VH, en vervolgens een paar zaken ter overdenking.

Ten eerste: Standpunt VH

Uit de reactie van Thom de Graaf als voorzitter van de VH hierbij een aantal wetenswaardige uitspraken. We plaatsen er een paar kanttekeningen bij:

"Maar voor de studenten in de sector economie voorspellen de onderzoekers dat het moeilijker zal gaan worden om snel een baan binnen het eigen vakgebied te vinden. Dat zien we inderdaad nu al in de cijfers terug, de werkloosheid onder afgestudeerden in de sector economie (4,3% voor alle afgestudeerden) is iets hoger dan het gemiddelde. Dat is een ontwikkeling waar de hogescholen niet blij mee zijn, omdat de sector economie de grootste hbo-sector is. Maar om nou te zeggen dat het carrièreperspectief slecht is, zoals het ROA zegt lijkt me erg overdreven. Zeker als je in ogen-schouw neemt dat niet alle afgestudeerden in de eigen of verwante richting werk vinden (of zoeken): over hbo-gemiddeld 78%, maar bijvoorbeeld in de sector economie en cultuur slechts 65%."

- Het ROA komt tot prognoses voor een groot aantal beroepsgroepen die in het hbo vallen onder de sector economie. Die worden samen genomen.
- In principe wordt hier niet ontkend dat de voorspellingen voor hbo-economie mogelijk kloppen. Maar er wordt daaraan gemorreld door aan te voeren dat de huidige werkloosheid in die sector

laag is en dat studenten in het vakgebied aan de slag gaan. Het is evenwel bekend dat werkloosheid wordt gemeten op basis van een aanstelling van minimaal 1 uur werk, in welke vorm dan ook en zonder te weten wat de toekomstige mogelijkheden zijn, dus de loopbaanperspectieven. Ook kijkt men in dat kader niet naar het salaris en de status als werknemer. Tevens zullen er veel zzp'ers zijn, dus studenten die voor zichzelf beginnen: wel werk maar of het mogelijk is om in een zelfstandig bestaan te voorzien, is niet in dit cijfer opgenomen.

Anders gezegd, het is een momentopname na 1,5 jaar en zegt niets over het carrièreperspectief. Dat is vooral individueel bepaald. Maar uit diverse hoeken komen signalen dat de jongeren van nu een kwetsbare generatie vormen – ook een algemene uitspraak, maar het is wel verstandig om als onderwijsinstelling in de studentenbegeleiding te bezien wat voor bepaalde groepen studenten de beste afstudeerrichtingen, keuzevakken, minoren en stages zijn. Zo kan er worden 'bijgestuurd' (voorstel van Hans de Boer, al zo'n 4 jaar geleden bij een discussie in Felix Meritus in Amsterdam).

- Dat 65% werk vindt (wat is de status van een 'zoeker'?) in de sector economie (overigens, 'cultuur' hoort bij 'taal' thuis, een sector die ook matige prognoses kent), is een signaal op zich. Je kunt je afvragen of het voor een deel van die 35% niet handiger was geweest eerder voor opleiding te (kunnen) kiezen die kennelijk beter past dan wel meer kansen biedt.

"Wat we dus vooral zien is dat de arbeidsmarkt aan snelle verandering onderhevig is, en dynamischer is dan ooit. Het is dan ook de taak van hogescholen om er voor te blijven zorgen dat de professionals die wij opleiden breed inzetbaar zijn, èn dat ze 'wendbaar en weerbaar' zijn. Dat ze tijdens de opleiding wordt aangeleerd om bronnen correct te analyseren, een onderzoekende houding aan te nemen, kritisch te denken, helder te formuleren. Dat maakt de kans op een baan een stuk groter."

- Het ROA weet dat de arbeidsmarkt dynamisch is en probeert juist in de voorspellingen rekening te houden met veranderingen. Daarom kan men niet helemaal inzoomen op opleidingen. Voorspellingen per sector houden al rekening met die breedheid, met uitwijkmogelijkheden (kijkend naar het verleden) en de kans op werk op andere gebieden en niveaus e.d.
- Als alle hbo-afgestudeerden voldoen aan de taakstelling zoals deze hier wordt geformuleerd, zal er in relatieve zin niet veel veranderen. Misschien dat daarmee wo-afgestudeerden kunnen worden verdrongen, of mbo'ers die via andere kanalen op een hoger niveau zijn gekomen.
- De relatie tussen de aangeleerde zaken in de voorlaatste zin en de kans op een baan is niet helder. Daarnaast zijn het competenties die standaard in het hoger onderwijs thuishoren en dat ook al doen sinds het ontstaan van het hbo. Denk er maar eens aan wat er zou gebeuren als studenten die zaken niet zouden beheersen.

Ten tweede: breedheid van hbo-opleidingen

De reactie is eigenlijk gebaseerd op het standpunt dat er sprake is van een hbo-breedheid en dat die opzet de oplossing is. Dat sluit aan bij de hbo-wens om steeds meer tot brede bacheloropleidingen over te gaan. Dat wil zeggen dat bestaande opleidingen worden samengevoegd, onder een nieuwe naam. De vraag is dan al snel wat de uitwerking ervan is: van alles wat of met duidelijke leerlijnen. We hebben begrepen dat de transformatie 'neutraal' moet geschieden om te voorkomen dat de nieuwe brede opleiding een volledige accreditatieprocedure dient te doorlopen (en ook de doelmatigheid wordt bekeken).

Er ontstaan nu opleidingen waarbij 25% of meer van het programma ook met zaken van 'buitenaf' mag worden ingevuld. Ook gaat er worden geëxperimenteerd met trajecten waarbij als het ware per semester gekozen kan worden voor onderwijseenheden. Blijft de herkenbaarheid overeind, voor de student en het werkveld?

Is dit 'het antwoord' op de vraag naar mensen die beschikken over 'een hbo-werk- en denkniveau'? Het is in dat geval wel nodig dat voldoende B-competenties reiken tot en met niveau 6. Om het eens bot te zeggen: het mag niet uitmonden in 1,5 Ad's en een persoonlijk ingevulde stage waaraan niet snel een duidelijk niveau is te koppelen en een maatwerkopdracht voor het afstuderen.

Het lijkt erop dat het zoeken is naar een constructie die past bij deze ontwikkelingen. Voor de herkenbaarheid van een hbo-opleiding zou dat ook handig kunnen zijn. Er zijn twee interessante

voorbeelden te geven, dichtbij en verder van huis – los van invullingen die al in eigen land op diverse plekken zijn te vinden.

- In Duitsland volgen studenten in een bepaalde sector in de eerste twee jaren een basisdeel, een breed programma. Daarna volgt een verdieping in de afstudeerfase, smaller en ook in allerlei gevallen specialistisch. Overigens ontvangen de studenten een diploma na die twee jaar, als bewijs. Het is geen formele graad, ook niet op niveau 5.
- In de VS kennen universiteiten een soortgelijke vormgeving, naast de reguliere trajecten. Er kan worden gekozen voor een algemene fase van twee jaar. Daaraan is de titel 'Associate's degree in Liberal Arts' verbonden. Overigens kunnen ook Community Colleges daaraan meedoen, en zo voor een basis voor de doorstroom naar de Universiteit zorgdragen.

Op die manier kan op natuurlijke wijze worden ingespeeld op die noodzaak voor meer flexibiliteit. Maar houdt ze wel naast elkaar in stand, de vierjarige doelgerichte opleiding en het traject van basis plus verdieping. Dat lijkt een goed aandachtspunt – naast de Ad – bij de studiekeuzecheck, en van de studiebegeleiding in de vooropleidingen. Maar de opzet is uiteraard ook geschikt voor werkenden die in een brede functie werkzaam zijn, en op basis van erkenning van al behaalde leeruitkomsten met de twee laatste jaren aan de slag mogen gaan.

Interessant is dat hiermee een brug kan worden geslagen, letterlijk eigenlijk, voor de doorstroom van de Ad naar de Bachelor. Ad-opleidingen zijn als het ware per definitie gebouwd met een duidelijke focus op de arbeidsmarkt, met herkenbare aspecten voor de werkgevers. Binnen die aanpak zoals hierboven beschreven, kunnen Ad'ers instromen in een daarop voortbouwend programma, zorgend voor een verdieping. Bacheloropleidingen kunnen dit programma 'gewoon' in het aanbod inbouwen, zonder zich zorgen behoeven te maken over een constructie die mogelijk afwijkt van hetgeen in de ongedeelde vierjarige trajecten gebeurt.

Nog even wat toekomst-bespiegelingen

We zitten nog even te denken aan die breedheid, de noodzaak om snel in te spelen op wat de arbeidsmarkt van afgestudeerden vraagt en hoe je daaraan als aanbieder tegemoet kunt komen. Is het dan handig om een Ad aan te bieden, de persoon aan het werk te laten gaan en vervolgens functiegerichte certificaten te laten behalen? Misschien is dat een variant op iemand de Bachelor laten doen, met heel specifieke keuzevakken, minoren en stages in combinatie met trainingen.

Wat is een hbo-opleiding, is een goede vraag. Het is een entreebewijs voor jongeren die al groeiend zich ontwikkelen tot een individu dat zijn of haar weg voor de komende 45 of wat minder jaren in het leven moeten weten te vinden. Zeker, met zaken als een onderzoekende houding, het leren om vragen te stellen en kritisch te zijn, om te weten wat leren-leren is, maar dat is op zich niet de breedheid waarop de waarde van het hbo kan worden gebaseerd. Je moet met je diploma eerst de markt zien op te komen. Dan kan meteen 'met volle kracht'. Het kan ook eerst met twee kleine banen, leren wat verder nodig is en dan zoeken naar wat echt past. De vraag is hoe dit vorm te geven? Daarom zullen hogescholen zich moeten gaan omvormen naar instellingen voor het 'levenlang ontwikkelen'. De 'wederkerende' onderwijsvraag vanuit die hoek zal in de toekomst vele malen relevant worden.

Als het gehele leven toch een kwestie is van zorgen voor de beste invulling van periodes die leiden tot een volgende situatie, in het verlengde van wat er al was of juist net wat anders moet zijn – of compleet een nieuwe uitdaging vormt... waarom kun je dan niet gewoon zeggen: Iedereen mag 4 jaar studeren of 2 keer 2 jaren, naar keuze als in de eerste fase van die studie blijkt dat het handiger is om de leerlijn op te knippen (net zoiets als wat een flex-student doet...).

Vul gedurende de studie het portfolio. Dat leidt tot een aantal certificaten, een Ad, een Ad plus nog wat meer zaken, dan wel een Bachelor. Goede studenten doen uiteraard gewoon meer, een gemotiveerde Ad'er misschien wel twee Ad's. Nu vult de hogeschool het allemaal voor de studenten in, inclusief het denkwerk en de schema's.

Overigens zou het geen kwaad kunnen om elke student een personal studiecoach te geven (recent idee van mbo-studenten als het gaat om het voorkomen van uitval). Dat kost dan wel, zeg, 5% van het budget. Maar wedden dat het zich uitbetaalt, die investering in 'leven lang ontwikkelen'?